

Zaman Gazetesi

16 Temmuz 2013

Herkül Millas

Demokrasi ve askerî darbeler; “sandık” ve meydanlar; yasallık ve meşruiyet üstüne yazılanlar yanlış anlaşılabilir.

Ama “seçimle gelen seçimle gider” veya “sandık her şey değildir” biçiminde dile getirilen karşıt ve basmakalıp bazı lafların ötesine gitme isteğini duydum. Özet olarak şu söylenebilir: Çoğunluğun hor görüldüğü, azınlığın çoğunluğa egemen olduğu rejim kuşkusuz “demokratik” değildir; ama daha önemlisi pek az insan böyle bir rejimi artık savunmaya cesaret edebiliyor. “Çoğunluk azınlıkta kalanların hakkını korumalı” lafı da tekrarlanıyor; çünkü bu da güncel. Ama yaşananlar bu söylenenlerle hiç de uyum içinde değil! Hâlâ askeri darbelerle inanılıyor, hâlâ böyle darbeler yaşanıyor; ama azınlıklar da hor görülüyor... Söylenenler ile eylem, yani teori ile pratik arasındaki bu çarpıcı fark bir şeylerin yanlış “söylendiğini” (yorumlandığını) göstermiyor mu? “Şöyle olmalı” veya “doğrusu budur” gibi sözler bir durumun tespiti değildir; bir dilektir. Oysa toplumlar dileklere göre yol almaz ve insanlar özlenenlere göre davranmaz. Neye göre davranır? İşte bu yazı bu konuda bir şeyler söylemek amacıyla kaleme alındı.

Toplumlar inançlarına göre davranır. Bu “inanç” olayı ise karmaşıktır. Kimi zaman kültür derler bu davranışa; kimi zaman gelenek, miras, ideoloji, vb. “Batı dünyasında” son on yıllarda geçerli anlayış –çünkü eskiden durumlar farklılıklar göstermiştir– “demokrasi” dediğimiz sistemdir. Bu sistem yasalarla, anayasalarla, yönetmeliklerle ifade edilmiş ve kâğıda da geçirilmiştir. Bu

kapsamda “sandığın” kararlaştırıcı rolü, azınlıkların hakları ve bazı temel ilkeler aşağı yukarı bellidir. Buna yasallık veya yasaya uygunluk (legality) diyelim. Bu “yasallığı” aynen alıp herhangi bir ülkede uygulamak mümkündür. Ama bu “uygulama” her ülkede pratikte aynı olmamaktadır. Çünkü yasallığın ötesinde toplumların “inançları” da vardır; bir de meşruiyet olayı (legitimacy). Meşruiyet denen mekanizma, demokrasiden, parlamentodan, seçimlerden ve “sandıklardan” bağımsız çalışıyor.

“Meşruiyet”, yöneten ile yönetilen arasında kâğıda geçirilmemiş bir akit, bir sözleşme gibidir. Toplumların kabul edebileceklerinin sınırı gibidir. “Demokrasilerde” sandıktan çıkma olayı yöneticilere belli bir hak, örneğin dört yıllık bir çalışma fırsatı sağlar. Bu yasal bir haktır. Ama yöneticinin “meşruiyetini” kaybetmemesi de zımnem (dolaylı olarak) beklenir. Meşruiyet bir bakıma yönetilenin yöneteni kabul etmesi anlamındadır. Bu kabul genel olarak toplumun kabulüdür ve seçim sonuçlarıyla doğrudan ilişkili olmayabilir. Yani seçmen sayısının ötesinde bir kabuldür. Hatta demokrasiyle de ilişkili değildir. Ve yapılan büyük hata, meşruiyetin yalnız seçimlerle ve parlamenter sistemle sağlandığına inanmaktır. Çünkü meşruiyet olayı krallıklarda da, diktatörlüklerde de, yani seçimlerin bulunmadığı ortamlarda hep var olmuş veya en azından aranmıştır.

Meşruiyet (legitimacy) ne çoğunlukla ne de yasalarla (legality) doğrudan ilişkilidir. Tarih içinde çok farklı rejimlerin “meşru” oldukları görülmüştür. Örneğin krallıklarda bir üstün yönetici meşru idi. Bu meşruiyet kimi zaman Tanrı'dan gelirdi, kimi zaman bir soya göndermelerle sağlanırdı. Komünist rejimlerin meşruiyeti sınıfsal özelliklerinden veya bir devrimin galibi olmalarından kaynaklanırdı. Faşist rejimler de bazı ideallere sığınarak meşru olmuşlardır. Dini yönetimler de meşruiyeti dini referanslarda aramışlar ve elde etmişlerdir. Yani parlamenter sistemin meşruiyeti -isterseniz “maalesef” diyebiliriz- dünyamızda tek meşruiyet değildir. Özellikle “Batı'da” demokrasinin (parlamenter sistemin) ilkeleri temeldir ama bu, bütün dünya bu ilkelere göre hareket ediyor veya etmesi sağlanabiliyor demek değildir. Demokrasi ilkelerinin egemen olmasını istemek ve dilemek başkadır, dünyamızın çok “renkli” olduğunu görmek ve kabul etmek başkadır.

Bütün ülkelerde yönetenlerin bir meşruiyet sınırı vardır. “Batı” ülkelerinde sandıktan çıkana çok ileri derecede tahammül gösterilir. Parlamenter sistemin iyice yerleştiği ortamlarda “sandıktan çıktım” sözü daha anlamlı ve inandırıcıdır. Ama “Batı'da” bile kalabalıklar ısrarla sokaklara dökülürse yönetilenlerin de meşruiyeti sorgulanmaya başlanır. Örneğin bir kriz veya bir skandal yaşanırsa yöneten meşruiyetini kaybedebilir. Nixon'u hatırlayalım. Ama “Batı'nın” dışında başka coğrafi yörelerde meşruiyet çok daha hassas ve kırılıgandır. Demokratik ilkelerin en yüce değer sayılmadığı ortamlarda insanlar başka değerlerin peşine düşer. Başarısız veya sinir bozucu yöneticiler, karizmatik değil diye dışlanabilirler. “Başarısızdır” denir ve “seçimle başa geldiği” unutulabilir. Dört yıl beklemek “lüks” sayılabilir. Yasallık meşruiyetin önünde ikincil kalabilir.

Mısır'ı anlamak için yasallık/meşruiyet ilişkisine bakmak gereklidir sanıyorum. Mısır yönetimi yasallığa fazlasıyla güvendi; "seçilmiş" olmayı ve çoğunluğun onayını almayı yeterli saydı. Bu coğrafyada meşruiyet sorununun, "Batı'ya" kıyasla, daha keskin olduğunu göremedi. Baştakiler, uzlaşmayan, dayatmacı, kimi çevreleri dışlayıcı, kısacası kucaklayıcı olamadığı için sevilmeyen bir lider kadrosunun tehlikede olabileceğini öngöremedi. Mısır'daki askeri darbeyi mahkûm etmek, "Batı" standartlarına inananlar için doğal ve anlamlıdır. Ama yüz binlerce Mısırlının sevincine bir anlam vermek de gerekmektedir. "Muhafiflerdir sevinenler" söylemi de yetersiz ve çelişkilidir. Çünkü demokratik ilkelerin içselleştiği bir ülkede bir askeri darbe, iktidardakiler kadar muhalefeti de üzmeliydi. Çünkü bir darbe yalnız yöneticilere karşı yürütülmez, aslında rejime karşı olur.

Siyasi gerçeklik bir iki cümleyle özetlenmeyecek kadar çok yanlıdır. Sandık/meydan ilişkisinin iki boyutu daha var. Birincisi, bir çağdaş ulus-devlette var olası gereken asgari müştereklerdir. "Minimum konsensüs" yoksa ulus-devlet hâlâ oluşum aşamasındadır demektir; ve bu konsensüs eksik olduğu oranda iktidarla muhalefet(ler) arasında uzlaşmazlık yaşanacaktır. Meşruiyet de kırılacak, en uç durumlarda siyasi mücadele bir yarışa değil bir iç savaşa benzeyecektir. Batı Avrupa ile Ortadoğu arasında bu "uluslaşma aşaması" farkı belirgindir. İkinci boyut, meşruiyetin uluslararası yanıdır. Bu alandaki yaklaşımlara çifte standart demek kolaydır ama bu yakıştırmaya bir açıklama olmaktan uzaktır; nedenler anlaşılmıyor. Parlamenter duyarlılıklara sadık kalan ülkeler, dünya ülkelerinin büyük bölümüyle ilişkilerini bozma durumunda kalabilirler. Günümüzde hangi ülke çıkar sezdiğinde demokratik olmayan ülkelerle, "görmezlikten" gelip, dost olmamıştır ki?

h.millas@zaman.com.tr